

Lamprecht, Arnošt; Čejka, Mirek

**Zamyšlení nad příbuzností jazykových rodin a nad slovníkem
nostratických jazyků od Illice-Svityče**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada
jazykovědná. 1974-1975, vol. 23-24, iss. A22-23, pp. [221]-234*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100535>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARNOŠT LAMPRECHT—MIREK ČEJKA

Z AMYŠLENÍ NAD PŘÍBUZNOSTÍ JAZYKOVÝCH RODIN A NAD SLOVNÍKEM NOSTRATICKÝCH JAZYKŮ ILLIČE-SVITYČE

Před dvaceti lety (1955) byl otištěn v našem sborníku prací článek *Osnovnoj slovarnyj fond i rodstvo jazykovyx semej*,¹ v němž jeden z autorů naší stati poukázal na význam základního jádra slovní zásoby (čili tzv. základního slovního fondu) pro zjišťování vztahů mezi jazyky a jazykovými rodinami. Do tohoto nejužšího jádra zařadil zájmena a s nimi spojená zájmenná příslovce a jiné odkazovací partikule, dále základní neodvozená slovesa označující elementární činnosti a rovněž i některá substantiva označující věci, s nimiž se člověk stýká od nehlubšího dávnověku. Význam základního jádra slovníku je zřejmý zejména tam, kde není možno srovnávat morfologickou stavbu (u jazyků bez rozvinuté morfologie) a dále při srovnávání vzdálených jazykových rodin, jejichž morfologická stavba se dotvořila až po vzájemném oddělení těchto rodin.

Na základě práce Jensenovy² a práce Collinderovy³ pak byla v článku ukázána shoda zájmenných i slovesných základů v indoevropských a uralských (hlavně ugrofinských) jazycích (srov. fin. *minä* „já“, *sinä* < *tinä* „ty“, *ku-* „kdo“ a ekvivalentní zájmena indoevropská, fin. *vete-* „voda“, *nime-* „jméno“ atd.). Z číslovek bylo uvedeno fin. *paljo* „mnoho“ (srov. gót. *filu*) a *puoli* „půl“ a jako nový námět maď. *kettő*, *két* (a fin. *kaksi* < *kakti*) obsahující souhlásky *K—T* a projevující shodu se slovanským *četa* „pár“. Toto *K—T* se pak opakuje v indoevropských názvech pro číslovky 4 a 8, srov. lit. *keturi* a lat. *octo*.⁴ Nejde tedy u slova *četa* „pár“ o přejetí z uralských jazyků. Ostatní číslovky kromě *mnoho* (což vlastně není pravá číslovka), *půl* a *pár* se neshodují; vznikly tedy asi až po vzájemném oddělení obou rodin. Byly rovněž uvedeny některé morfologické elementy, převážně zájmenného původu (např. koncovky slovesné), a připomenuta stať B. Rosenkranze⁵ i články Erhartovy týkající se slovesné flexe v ide. jazycích.⁶ Dále bylo zdůrazněno, že překážkou dalšího seriózního bádání je nepropracovanost

¹ A. Lamprecht, *Osnovnoj slovarnyj fond i rodstvo jazykovyx semej*, Sbornik prací fil. fak. Brno, A 3, 1955, s. 5—9.

² H. Jensen, *Indogermanisch und Uralisch*, Germanen und Indogermanen, Festschrift Hirt 2, Heidelberg 1936, s. 171—181.

³ B. Collinder, *Indo-uralisches Sprachgut*, Uppsala Univers. Årskrift 1934, I; dále B. Collinder, *Hat das Uralische Verwandte?*, Uppsala 1965.

⁴ Srov. o tom též podrobněji v pozdějším spise A. Erharta „*Studien zur indoeuropäischen Morphologie*“, Brno 1970, s. 90—103.

⁵ B. Rosenkranz, *Helthitisches zur Frage der indogermanisch-finnisch-ugrischen Sprachwissenschaft*, Archiv orientální 1950, č. 1—2, s. 439—443.

⁶ A. Erhart, *Ke genesisi slovesné flexe v jazycích indoevropských*, Sbornik prací fil. fak. Brno, A 2, s. 44—57.

fonetických responsí, a byl vysloven názor, že v tomto směru mohou prokázat velkou práci sovětsští lingvisté, studující jazyky národů Sovětského svazu.

Dané problematiky základního slovního fondu a vztahů jazyků mezi sebou se dotkl i článek obou autorů tohoto přehledu (z r. 1963).⁷ V něm se autoři pokusili na základě vybraného jádra slovního fondu, obsaženého v seznamu *Swadeshově*,⁸ stanovit pomocí lexikostatistické metody (glottochronologie) chronologii rozpadu slovanského jazykového společenství i chronologii vydělení slovanských jazyků z indoevropského společenství a v závěru pak i časovou vzdálenost od jazyků uralských a hypoteticky i altajských. Je zajímavé, že tato čísla jsou velmi blízká konci poslední doby ledové.⁹

Třetím článkem vztahujícím se k dané problematice je článek *K otázce vztahu indoevropských jazyků k jiným jazykovým rodinám*¹⁰ (z r. 1967). V něm autoři A. Erhart a A. Lamprecht nejdříve rekapitulovali stručně historii dané problematiky a přitom stanovili pravidla, kterých je třeba při srovnávání lexikálních elementů dbát. Ve formulaci Erhartově znějí tato pravidla takto: 1. Je třeba srovnávat co nejstarší (rekonstruované) podoby kořenů (slov) — protoindoevropské s protosemitohamitskými, protouralskými atd. 2. Je třeba dbát zásady minimální fonetické shody; obecně mají shody souhlásek větší váhu než shody samohlásek. U kořenových rovnic se zpravidla nelze spokojit se shodou (nebo pouhou podobností) jediné souhlásky. 3. Náležitým způsobem je třeba uplatňovat též sémantické kritérium. Dále byla řečena též závažná myšlenka, že shody v celých slovech, zejména pokud jde o výrazy v širokém slova smyslu kulturní, mohou být spíše výpůjčky. Jako indoevropské výpůjčky ze semitohamitských jazyků byly pak z článku V. M. Illiče-Svit yče¹¹ citovány názvy pro dobytek (ide. *tawro-*, sem. *tawru-*, ide. *gʷou-* afroaz. *g—w*), pro pole (ide. *ágro*, sem. *h—d—r*), žernov (ide. *gʷern(n)-*, *gʷereun-*, sem. *g—r—n*), dále pro víno, med, pivo, klíč, sekvru, hvězdu, sedm atd. Rovněž byla zdůrazněna potřeba velké opatrnosti při srovnávání gramatických elementů. Příbuzenské vztahy zkoumaných jazyků (tj. indoevropsko-uralské atd.) — pokud existují — náležejí nepochybně do období před vznikem flexe, resp. rozvinuté aglutinace. Nejméně srovnávatelné jsou kořenové sufixy a prefixy, nadějnější je srovnávání determinativů (jako příklad je uveden výskyt nazálního elementu v akuzativu indoevropských a uralských jazyků (-*m*) a dále je připomenuto Pedersenovo upozornění na výskyt nazálního elementu (-*n*) v nepřímých pádech ide. různosklonných jmen a v lokálních pádech uralských substantiv). Velký význam má podle autorů srovnávání zájmených základů (obsažených jednak v samostatných tvarech zájmen a v deiktických částicích, jednak v osobních afixech sloves, popř. i v pádových afixech jmen). Byly tu uvedeny příklady shod ide. jazyků s jazyky uralskými. Shody s ostatními jazyky mají —

⁷ M. Čejka—A. Lamprecht, *K otázce vzniku a diferenciaci slovanských jazyků*, Sborník prací fil. fak. Brno, A 11, s. 5—20.

⁸ M. Swadesh, *Towards greater accuracy in lexicostatistic dating*. IJAL 21 (1955), s. 121—137.

⁹ Citujeme: Se zřením k tomu, že důležité zájmené základy, které jsou součástí Swadeshova seznamu (tj. zájmena 1. a 2. osoby sg. a 1. os. plur., dále některá zájmena ukazovací a tázací), přesahují i do slovní zásoby jazyků altajských, můžeme konec kontaktu našich jazyků s jazyky altajskými položit za IX.—X. tisíciletí před našim letopočtem, tedy do období bezprostředně následujícího po poslední době ledové. Op. cit. s. 16—17.

¹⁰ A. Erhart—A. Lamprecht, *K otázce vztahu indoevropských jazyků k jiným jazykovým rodinám*, Slovo a slovesnost XXVIII, 1967, s. 385—393.

¹¹ *Dřevějšíje indoevropsko-semitskije jazykovyje kontakty*, sb. Problemy indojevroj. jazykoznanija, Moskva 1964, s. 3—12.

podle tehdejšího mínění autorů — spíše sporadický charakter. Element *m* (*w*) signalizuje 1. os. sg. kromě jazyků indoevropských a uralských i v jazycích altajských a jihokavkazských a element *n* 1. os. plur. v jazycích indoevropských, semitoamitských a jihokavkazských. Pozoruhodné jsou však shody pronomiálních elementů (a to personálií 1. a 2. os., demonstrativ a interrogativ) s jazyky altajskými, jak je uvádí Collinder.¹²

V další části jmenovaného článku byly probrány typologické shody v oblasti syntaxe, morfologie i fonologie. Z přehledu materiálních i typologických shod byl vyvozen závěr, že shody indoevropsko-uralské mají své nejpravděpodobnější vysvětlení v domněnce o genetické spojitosti, kdežto shody indoevropsko-semihamitské se dají — na základě současného stavu vědy — spíše vysvětlit dávným působením semitoamitského adstrátu na protoindoevropský jazyk. V závěru pak byla vyslovena hypotéza o existenci dvou archaických velkorodin, a to eurasijské a mediteránní. Jazyky indoevropské vznikly sekundární expanzí jednoho členu eurasijské velkorodiny; na jejich vývoj působil mediteránní adstrát (substrát?). Jazyky uralské rovněž vznikly expanzí jiného členu eurasijské velkorodiny stejně jako společný komponent jazyků altajských (které samy tvoří velkorodinu nižšího řádu). Jazyky semitoamitské vznikly pak expanzí jednoho členu mediteránní velkorodiny. Pravděpodobně pokračováním jiného členu téže rodiny jsou i jazyky kavkazské.

Článek měl veliký význam nejen jako shrnutí dané problematiky, nýbrž i svými metodologickými postuláty (srovnávání nejstarších rekonstruovaných podob, zásada minimální fonetické shody, uplatnění sémantického kritéria).

Ve stejné době, kdy vyšel posledně citovaný článek, byla otištěna ve sborníku *Etimologija stať V. M. Illiče—Svityče Materialy k sravnitel'nomu slovarju nostratičeskix jazykov*,¹³ obsahující kromě stručného úvodu a nejdůležitější literatury i srovnávací slovník šesti jazykových rodin, tj. indoevropské, uralské, altajské, kartvelské (jihokavkazské), semitoamitské a drávidské. Slovník obsahuje 606 srovnávaných slov pojmenovacího charakteru. Neobsahuje zájmena, deiktické a formálně gramatické elementy. Kdyby i ty byly zahrnuty, činil by celkový počet srovnávaných jednotek asi 660 (srovnávatelných zájmenných i gramatických elementů je totiž podle tabulek uveřejněných v další autorově publikaci něco přes 50). Slova jsou uváděna v rekonstruované podobě praindoevropské, prauralské, prasemitoamitské atd., zatím bez další dokumentace doložené v jednotlivých dochovaných jazycích. Publikace měla zřejmě předběžný charakter, umožňující odborníkům další připomínky, které by mohly být vneseny do definitivního zpracování.

Roku 1971 pak vychází první díl srovnávacího slovníku nostratických jazyků.¹⁴ Celý slovník měl být první — etymologickou — částí souborného díla, jehož druhou částí měla být srovnávací mluvnice zahrnující i srovnávací fonologii a slovtvorbu. Toto velké dílo mělo podat důkaz příbuznosti šesti jazykových rodin Starého světa. Náhlá a předčasná smrt autora způsobila, že dílo bylo zpracováno jen částečně. Autor stačil dát nejdefinitivnější podobu etymologickému slovníku, z něhož připravil do konečné formy strojopisu první díl (obsahující

¹² B. Collinder, *Hat das Uralische Verwandte?*, Uppsala 1965.

¹³ *Etimologija 1965*, Moskva 1967, s. 321—373.

¹⁴ V. M. Illič—Svityč, *Opyt sravnenija nostratičeskix jazykov (semitoamitskij, kartvel'skij, indoevropskij, ural'skij, dravidijskij, altajskij)*. Vvedenje. *Sravnitel'nyj slovar' (b—K)*. Red. V. A. Dybo, Moskva 1971. 370 s.

zhruba třetinu celého slovníkového materiálu). Kromě toho připravil Úvod, v jehož první části dokazuje příbuznost nostratických jazyků, v druhé podává přehled bádání o těchto jazycích, v třetí pak podává přehled jednotlivých rodin patřících do nostratické velkorodiny (dílčí úsek o indoevropských jazycích, který nebyl napsán, doplnil V. N. Toporov). Dále autor připravil některé tabulky srovnávaných slov i podklady pro fonetické srovnávací tabulky. Tyto tabulky pak byly doplněny a upraveny do konečné podoby na základě autorových materiálů vydavatelem V. A. Dybo. Stejně tak byla doplněna a prověřena i rozsáhlá bibliografie. Celé toto velké dílo se nyní vydává péčí Ústavu slavistiky a balkanistiky AN SSSR. Hlavními vydavateli jsou spolupracovníci a přátelé V. M. Illiče—Svityče, V. A. Dybo, A. B. Dolgopol'skij, A. A. Zaliznjak a G. A. Klimov; A. A. Korolev prověřil veškerý indoevropský materiál, G. A. Klimov se postaral o prověrku materiálu kartvelského. Z ostatních, kdo se účastnili přípravy díla k vydání, je třeba jmenovat ještě G. K. Venediktova, L. A. Gindina, M. I. Jermakovovou, G. P. Klepikovovou, M. V. Nikulinovou, V. N. Toporova a R. V. Bulatovovou.

*** Келлӓ ветей Саҕун кӕһла
калай ралһа-кӕ на ветӓ
са да ҕа-кӕ ҕеја ҕалӓ
ја-кӕ pele tuba wete

*Язык — это брод через реку времени,
он ведет нас к жилищу ушедших,
но туда не сможет прийти тот,
кто боится глубокой воды.*

Motto z knihy Opyt sravnenija nostratičeskix jazykov

Je to dílo pozoruhodné. Vychází z obrovského množství lingvistického materiálu ze čtyř stovek jazyků a dialektů Eurasie a severní Afriky a opírá se o neobyčejně širokou znalost odborné literatury. Jen bibliografie k úvodní části čítá 582 údaje; bibliografie srovnávacího slovníku má 547 údajů. Už sama kvantita literatury napovídá, že srovnávací studium různých jazykových rodin Eurasie musí mít dost dlouhou historii. Vskutku, už jeden ze zakladatelů indoevropské srovnávací jazykovědy F. Bopp vyslovil r. 1847 domněnku o genetických vztazích ide.-kartvelských. V 19. stol. se rozvíjelo komparatistické studium ovšem hlavně v těch směrech, kde se bylo možno opřít o znalost starých jazyků a o detailnější rekonstrukce prajazyků; nejplodnější byly v době před sto lety srovnávací studie ide.-ugrofinské (V. Thomsen, J. G. Cuno, Fr. Th. Köppen). Už v polovině minulého století se vytvořila i hypotéza o příbuznosti jazyků uralských a altajských

(W. Schott, M. A. Castrén). V poslední třetině 19. stol. se objevují komparatistické práce indoevropsko-semitské, které vyvrcholily na začátku 20. stol. v díle H. Møllera. Na možnost spojovat geneticky rodinu jazyků drávidských s jazykovými rodinami Evropy a Asie upozornil již před stoletím zakladatel drávidologie R. Caldwell. Předčasné a poněkud nepřesvědčivé závěry o dalekosáhlých příbuzenských svazcích mezi jazyky světa přináší v první čtvrtině 20. stol. práce A. Trombettiho. V téže době se utvořila skromnější hypotéza H. Pedersena o propříbuznosti mezi jazyky indoevropskými, uraloaltajskými a semitohamitskými a objevil se i termín 'nostratická jazyková rodina'. Nostratická hypotéza byla ve 20. století podepřena četnými novými pracemi srovnávacími různé jazykové rodiny Starého světa. Největší autoritou se v tomto ohledu stává B. Collinder, který přinesl mnoho významných důkazů o závažných jazykových shodách indoevropsko-uraloaltajských a který se pozitivně vyslovil o možných genetických jazykových svazcích těchto rodin s rodinou semitohamitskou i s jukagirštinou. Uraloaltajské svazky dokumentují i práce M. Räsänen. Vztahy jazyků kartvelských k jiným rodinám nostratické skupiny zkoumali v novější době hlavně sovětsí badatelé N. J. Marr a G. A. Klimov. Drávidsko-uraloaltajská komparatistika se rozvinula hlavně v díle F. O. Schradera a sovětského drávidologa M. S. Andronova. Bohatý komparatistický materiál semitohamitsko-ide. přinesly před polovinou 20. stol. práce A. Cunyho a M. Cohena.

Poslední dílo V. M. Illič-Svityče mělo být závěrem všech předchozích bádání v nostratické problematice. Autor zamýšlel podat jasný důkaz genetické příbuznosti nostratické makrorodiny, a to důkaz opírající se o co nejspolehlivější materiál, který by byl interpretován s použitím co nejobektivnějších současných metod komparatistických. Tento důkaz musel počítat s nepřiznivými okolnostmi a výhradami nejrůznějšího druhu, s nimiž se může setkat lingvista, který se snaží rekonstruovat velmi dávné formy a významy prajazykových lexikálních a gramatických jednotek. Pracujeme-li s jazyky blízké příbuznými, vidíme, že jsou v nich zachovány relativně velké zbytky původní slovní zásoby, jakož i velké fragmenty různých subsystémů prajazyka (zájmených a číslovkových soustav, systémů jmenné flexe, slovesných časů apod.). Naproti tomu jazyky příbuzné jen vzdáleně mohou mít pouze zcela nepatrné množství prvků společných, popřípadě nemusejí mít v současném stadiu vývoje už žádné společné prvky. Dále je třeba vzít v úvahu, že při porovnávání dvou nebo více zcela nepřibuzných jazyků (třeba i uměle zkonstruovaných) se téměř vždy najde jisté množství nahodilých shod nebo podobností v morfémech, které bude pochopitelně tím větší, čím méně přísná budou kritéria formální a sémantické totožnosti. Výsledky srovnávání šesti předpokládaných nostratických jazykových rodin svědčí o stavu věcí, který leží někde uprostřed mezi uvedenými extrémními situacemi. Je tedy třeba důkazů, že shody mezi těmito šesti jazykovými rodinami nejsou nahodilé, nýbrž že jsou svědectvím genetické příbuznosti.

V. M. Illič-Svityč formuluje předně důkaz opírající se o uvedené množství etymologicky podložených shod v morfémech s lexikálním významem, a to v takových morfémech, které nemají deskriptivní charakter (tím se předem vylučují jevy tzv. elementární příbuznosti, např. slova onomatopoická a slova dětského jazyka). a v takových morfémech, které nepatří do okruhu slov často přejímaných (tím se předem vylučují kulturně historické vlivy na vývoj slovníku). Pro důkaz můžeme vzít shody mezi třemi libovolnými dvojicemi složenými z libovolných tří ze šesti srovnávaných prajazyků, např.

1. ide. — ural.	}	mají ve srovn. slovníku	}	shod.
2. ide. — altaj.				
3. ural. — altaj.				

Tyto shody mohou být buď nemotivované (tj. náhodné), nebo motivované (a potom poukazují na genetickou příbuznost každé dané dvojice, protože ostatní činitelé motivovanosti shod ve slovnících byli odstraněni už při výběru pro srovnávací slovník). Předpokládejme, že dané shody jsou důsledkem nahodilých podobností; podle teorie pravděpodobnosti musí pak být počet shod společných pro všechny tři srovnávané jazyky blízký číslu, jež bude v rozmezí daném hodnotami \sqrt{x} , \sqrt{y} , \sqrt{z} . Skutečný počet potrojných shod indoevropsko-uralsko-altajských se rovná číslu A, které je několikrát vyšší než očekávané číslo. A obráceně: bude-li potrojně číslo A počtem shod nahodilých, pak počet nahodilých shod mezi jazyky (indoevropskými a uralskými) + (indoevropskými a altajskými) + (uralskými a altajskými) musí být blízký číslu A^2 , které zase ovšem několikrát překračuje skutečný počet takovýchto nahodilých shod a samo svou absolutní hodnotou svědčí o nepravdivosti výchozího předpokladu. Podobně je tomu se čtyřmi, pěti nebo šesti jazyky nebo s libovolnými jinými trojicemi, čtveřicemi nebo pěticemi ze šesti prajazyků.¹⁵ V. M. Illič-Svityč vypočítal, že počet shod spojujících libovolnou čtveřici ze šesti prajazyků není menší než 15. Za předpokladu, že tyto shody jsou nahodilé, byl by počet nahodilých shod mezi každými dvěma z libovolných čtyř jazyků řádově 15^3 (tj. 3375). To je ovšem absurdní, neboť i v blízkce příbuzných jazykových rodinách je počet shod motivovaných dvou různých jazyků obyčejně nižší než 3000. Těžko se dá důkaz vyvracet předpokladem, že v dávných dobách se přejímala i jednotlivá slova základního slovníku. V každém prajazyce ze šesti jsou desítky a desítky takovýchto shodujících se základních slov. Nadto ve většině z nich jsou zachovány i nejstálejší systémy od původu týchž morfémů (např. korespondující si osobní, ukazovací a tázací zájmena i systémy jmenné flexe). Přejímání by se pak zde týkalo celých struktur, znamenalo by vlastně přechod k jinému jazyku.

Další důkaz V. M. Illič-Svityče o genetické příbuznosti nostratických jazykových rodin se vyvozuje z charakteru formálních shod mezi srovnávanými morfémy, jež se shodují i v rovině sémantické. Illič-Svityč argumentuje tím, že tyto formální shody tvoří pravidelné řady fonologických korespondencí. Illič-Svityč prokázal se značnou mírou přesvědčivosti, že tyto korespondence tvoří jistý systém, do něhož protosystémy nostratických jazyků zapadají celkem beze zbytku. Systém korespondencí tedy poskytuje zcela přesný systém převodu z jednoho fonologického systému do druhého. Nezávislost fonologických jevů na výběru slovníkového materiálu vylučuje jak nahodilý ráz výsledků, tak předpoklad vzájemného přejímání lexikál. jednotek. Systém převodních korespondencí platí ve všech směrech (kříží se), což vylučuje možnost vysvětlovat danou množinu shodujících se lexémů jako výsledek přejímání z jedné ze šesti nostratických jazykových rodin; tato okolnost vyžaduje vytvoření a zavedení zprostředkujícího systému. Systém převodu se pak sjednotí a dostane jednosměrný ráz. Zprostředkující systém se přirozeně liší od každého ze šesti prajazykových systémů. To je možno vyvětlit trojím způsobem:

¹⁵ Důkaz však není v úvodu k slovníku interpretován matematicky; v té podobě, v jaké byl podán, je matematicky nekorektní.

9. *berg/i/* 'высокий': с.-х. *brg* 'высокий' ∼ ? картв. *brg-e* 'высокий' ∼ и.-е. *bherēgh- bhrēgh-* 'высокий' ∼ урал. [*p' e r -ka* 'высокий'] ∼ ? драв. *pēx* 'высокий'.

с.-х. || бербер.: туарег. *burgēt* (аог., праег. *-bburgēt*) 'приподниматься' (предполагает **w-brg*) || кушит.: беджа (Alm-kvist) *birga* 'высокий', галла (Tutsehek) *borgi* 'возвышенность гора' || ? чад.: йегу *būlgīt* м. 'высокий' ||

? картв. || грузин. *brge* 'рослый, высокого роста'. Образование с суфф. *-e*. || Гам.-Мач. 99 предполагают связь со сван. *bəgi* 'твердый'.

и.-е. || др.-нид. *bīh-ānt-* 'большой, высокий', авестийск. *bəraz-ant-* 'высокий' || армян. *barjr* 'высокий' || хетт. *parkiū* 'высокий' || ст.-латин. *fortius* 'сильный' (< **bhrēgh-to*) || сред.-ирланд. *brī* (асс. *brīg*) 'холм', валлийск. *bry* 'высокий' || др.-исланд. *bjarg*, др.-верх.-нем. *berg* 'гора'; др.-англ. *brēgo* ('основа II' **bhrēgh*) 'господин' || тохар. АВ *pärk-* 'возвышаться' || Неясны формы с отражением и.-е. велярного вместо ожидаемого палатального - албан. *Burg* (в составе названий гор, см. Jokl ZONF 10, 183-186), славян. **berēgъ* 'берег, возвышенность' (ст.-слав. *brēgъ*, сербохорват. *brēg* и т.д.); возможно, это заимствования из языков 'группы centum'. См. Pok. 140-141, Vas. 1, 76.

урал. || самодийск. **pīr* (и производные) 'высокий': ненецк. *pīga* (*pīr* 'высота'), энецк. (Хантайка) *tīcē*, (Байха) *tize*, нганасан. *tira*, *tiraga*, селькуп. (Таз) *pergā* (*pīre* 'высота') камасин. *pūrže*, койбал. *pīcē*, мотор. *hirge*, тайги *hūrke*; см. Lehtisalo MSFOu 56, 84, Castrén Sam. 236. Самодийск. форма может отражать урал. **perka* или **pirka* ||

? драв. || юж.-драв.: ката *pēt* 'крутой склон', тода *pēt* 'утес' || См. DEB 294. Сюда же, по-видимому, относится куви *pēgh-* 'поднимать' (← 'высокий'; менее вероятна связь с **pēx* 'нагружать, куча', предполагаемая в DEB 294).

◇ Ср. Tromb. 399 (кушит. ∼ и.-е. ∼ урал.), Vogt NTS 9, 337 (картв. ∼ и.-е.). Вокализм **e* в 1-м слове восстанавливаем на основании драв. данных (ср. также урал.). Долгота **ē* в драв., вероятно, компенсирует упрощение сочетания **-rk-* И.-е. палатальный **gh* предполагает гласный переднего ряда в ауслауте.

10. ? *be/rH/i* 'дать': с.-х. [*br/H/* 'дать'] ∼ алт. [*bēri-* 'дать'] с.-х. || чад. *br* 'дать'; зап.: карекаре *baretu*, *berr*, нгамо *bar* ('дай!'); нгизим *bar-*; габин *lur-*, *vur-*; вост.: йегу *bir*, му-би *bār*, Ср. Pilszczikowa RO 22, 83 || Сюда же, возможно, относится редкое араб. (Магриб, см. Dozy 1, 6b) *br* 'вручать, отдавать, уступать'.

1. daný zprostředkující systém je protosystémem jednoho ze šesti prajazykových systémů, z něhož čerpalo veškerý srovnávaný materiál všech pět ostatních prajazykových systémů;

2. daný zprostředkující systém je rekonstrukcí zaniklého protosystému (nebo protosystému doposud neodhaleného v jeho potomcích), z něhož čerpalo veškerý srovnávaný materiál všech šest srovnávaných prajazyků;

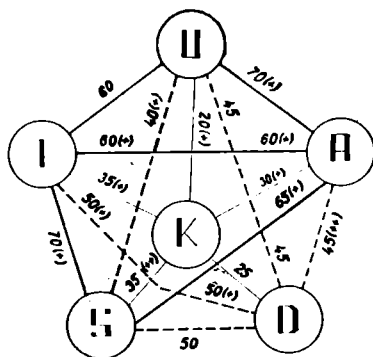
3. daný zprostředkující systém je rekonstrukcí prajazyka, z něhož se přirozenou cestou vyvinulo všech šest srovnávaných prajazyků. Z těchto možností si nelze vybrat zcela jednoznačně jediné na základě úvah vycházejících pouze z hodnocení fonologických korespondencí. Je třeba vzít v úvahu i to, co se dá zjistit o systému a charakteru slovníku a morfologie rekonstruovaného protosystému. Ačkoliv významy původních lexikálních jednotek se dají stanovit jen velmi přibližně, je možno říci, že jejich okruh obsahuje nejelementárnější pojmy ve velmi širokém záběru. Okruh rekonstruovaných morfologických prvků tvoří dost významný fragment morfologického systému a jeho jednorázové přejetí by bylo precedentem, který nemá obdoby v dějinách jazyků. Proto jsou možnosti 1. a 2. zcela nepravděpodobné.

Než vraťme se nyní k vlastnímu slovníku. Jeho 1. publikovaná část obsahuje 245 slov (písmena *b — K*). Hesla jsou uspořádána tak, že v záhlaví je uvedena rekonstruovaná podoba nostratická a za ní rekonstruované podoby v jednotlivých prajazycích, pokud se v nich dané slovo vyskytuje, a to v tomto pořadí: semito-hamitská, kartvelská, indoevropská, uralská, drávidská, altajská.

Potom jsou citovány v jednotlivých odstavcích skutečně doložené tvary, a to ve stejném pořadí, jak byly uvedeny v záhlaví hesla. Ukážeme si to na příkladu hesla *kol'ʌ* „kulatý“: semitoham. *g(w)l* „kulatý; točit se“ ~ kartv. *kwer-/kwal-* „kulatý“ ~ ide. *kuel-* „kulatý; točit se“ ~ ? ural. *kol'a* „kruh“ ~ alt. *Kol'ʌ* „přemísťovati se; otáčet (se)“ — semitoham./| semit. **qlb*: arab., geez *qlb* „otáčeti se“ atd. atd. Viz též fotografii hesla *berg/i*.

Má-li autor pochybnosti o rekonstruované podobě nebo o správnosti srovnání, je uveden před příslušnou rekonstrukcí otazník. Je-li otazník před hlavním heslem, je uváděno v pochybnost celé srovnání (buď z důvodu nepravdivosti ve fonetických respensích nebo z důvodů sémantických, popřípadě i pro malou doloženost v jednotlivých jazycích).

Hesel s otazníkem před rekonstruovaným heslovým slovem je z celkového počtu 245 slov celkem 43, tj. 18 %. Shody dvou jazykových rodin jsou u 72 hesel, tj. 29 % (např. shody indoevropsko-uralské, uralsko-altajské, semitohamitsko-drávidské atd.), 76 slov (kořenů), tj. 31 %, prochází třemi jazykovými rodinami, 54 hesel, tj. 22 %, obsahuje slova (kořeny) vyskytující se ve čtyřech a více jazykových rodinách. Shody mezi více jazyky mají menší pravděpodobnost náhodnosti, jak bylo řečeno výše, a mají tedy i větší míru průkaznosti. Shody ve třech a více jazykových rodinách tvoří 53 % všech slov (kořenů) obsažených v publikovaném díle slovníku. Zajímavý je i počet shod mezi jednotlivými jazykovými rodinami, jak je patrné z následujícího schematického náčrtu, který jsme pro srovnání sestavili:

Čísla jsou zaokrouhlena a v závorce je uváděn počet nejistých shod (a to značkou + více než 5 shod, značkou ++ více než 10 shod). Je pozoruhodné, že nejvíce shod je mezi čtyřmi velkými rodinami, indoevropskou, semitoamitskou, uralskou a altajskou. O něco méně shod vykazuje rodina drávidská a nejméně kartvelská. Snad to souvisí s tím, že tato kartvelská rodina má jen malý počet členů, a tudíž je tu i větší míra pravděpodobnosti zániku slova. Indoevropských jazyků je mnoho, a zaniklo-li některé slovo v jedné nebo několika jejích větvích, mohlo se zachovat v jiných větvích a jejích jazycích.

Shody se týkají jak zájmen, deiktických i jiných formálních elementů, tak i slov pojmenovávacích. Uvedeme si tu některé příklady těchto shod, a to nejen ze slovníkové části, nýbrž i z přehledných tabulek, protože četné závažné shody nejsou v první publikované části slovníku obsaženy (jde o druhou půli abecedy od písmene m).

	altaj.	ural.	dráv.	ide.	kartvel.	semitoham.
já	bi (min _Λ *)	mi (min _Λ)	—	me (mene)	me/mi (men)	—
ty	ti si	ti	-ti -is	te -s	— se/si	an-t _Λ
my ¹	bä (män)	mä/me-	mä-	me-s	m-	m(n)
my ²	—	—	nām	ne/nō	naj	naħnu
on	s ₁ (ä)	šä	—	so-, sã	? -s ₁ -	š _Λ
ten	t'ä	tä	tä	to-/te-	? to-/ti-	? t _Λ -
kdo	k'a/k'o	ko-/ku-	—	kuo-	—	k(w)/q(w)
co	mī-	mī	?mida mī	mo-	maj	m(j)
jaký	ja	jo-	jä-	jo-	ja-	ja/'aj
zdrobňo- vací sufix	-ka/-kä	-kka/-kkä	?-kan	-k-	-k(-ak,-ik)	—

*) Tvary v závorce jsou nepřímé pády.

	altaj.	ural.	dráv.	ide.	kartvel.	semitoham.
ucho (slyšet)	<i>k'ul</i>	<i>küle-</i>	<i>kēl-</i>	<i>kleu-</i>	<i>qur-</i>	<i>q(w)l</i>
jcen — (hrdlo)	—	<i>kurkΛ</i>	<i>kurΛ</i>	<i>gʷerhʷ-</i>	<i>?qorq</i>	<i>g(w)r</i>
chodidlo	<i>p'ad-ak</i>	—	<i>paʃΛ</i>	<i>ped-</i>	—	<i>? pt-</i>
muž	—	<i>māńće</i>	<i>man</i>	<i>m(o)n-</i>	—	<i>mn-</i>
příbuzná rod, tlupa	<i>kāli(n)</i>	<i>kāli</i>	<i>kal</i>	<i>ǵlōʷ-</i>	<i>?kal-</i>	<i>kl(l)</i>
	<i>Külä</i>	<i>külä</i>	<i>?kūl</i>	<i>kʷel-</i>	—	<i>q(w)l</i>
voda 1	<i>ōdΛ-</i>	<i>wete</i>	<i>ōtΛ/wetΛ</i>	<i>ʷed-</i>	—	—
voda 2	<i>mōrā/mürä</i>	—	<i>ma r -ai</i>	<i>mor-</i>	<i>mar-(ei)</i>	<i>mr</i>
bláto	<i>lāmu</i>	<i>Lampe</i>	—	<i>lehm-</i>	<i>lam-</i>	—
ohěň	<i>PEbΛ</i>	<i>pīwe</i>	—	<i>peHʷ-</i>	<i>px(w)</i>	<i>p'w</i>
kúra	<i>k'E/ǵä/-</i>	<i>kōre/kere</i>	—	<i>ker-</i>	<i>?*ker-</i>	<i>qr(m)</i>
vlk, pes	<i>?k'ina-</i>	<i>kūjnā</i>	—	<i>kʷōn-/kʷn-</i>	—	<i>? k(j)n/ k(j)l/k(w)l</i>
jelen	<i>ili</i>	—	<i>ilΛ</i>	<i>liel-n-</i>	—	<i>'jl</i>
ryba 1	<i>kali-ma</i>	<i>kala</i>	—	—	—	<i>kl-</i>
ryba 2	<i>(d)iga-</i>	—	—	<i>dhǵh-u-H</i>	—	<i>d(j)g</i>
býti 1	<i>bōl-/ōl-</i>	<i>wole</i>	<i>uʃ(l)-</i>	—	—	<i>w'l</i>
býti 2	—	<i>eśA</i>	—	<i>lies-/liēs-</i>	—	<i>'jš/'jt</i>
mysliti	—	<i>manΛ-/ monΛ</i>	<i>? manΛ</i>	<i>men-</i>	—	<i>mn</i>
dávati	<i>t/ā</i>	<i>tōʷe-</i>	<i>tā-</i>	<i>dehʷ-</i>	—	—
uchopovati	<i>kamu-</i>	<i>kama(-lΛ)</i>	<i>kamΛ-</i>	<i>gem-</i>	—	<i>km-</i>
hýbati se	<i>gübä/göbä</i>	—	—	<i>gheub-</i>	<i>? gib-</i>	<i>g(w)b/k(w)P</i>
svazovati	<i>k'ärΛ</i>	<i>kärΛ</i>	<i>kar-</i>	<i>k'er-</i>	<i>kar/ker-</i>	<i>? kr-</i>
plésti	—	<i>pun(j)a</i>	<i>pu n Λ/ pińa-</i>	<i>(s)pen-</i>	—	<i>pn-</i>
vrtati	<i>bura-</i>	<i>pura</i>	<i>? pōr-</i>	<i>bher-</i>	<i>br(u)</i>	<i>b(u)r</i>
přicházeti	<i>i-</i>	<i>? je(ʷ)-</i>	<i>ej-</i>	<i>h'ei-</i>	—	<i>'j</i>
hořeti	—	<i>pal'a-</i>	<i>palΛ-</i>	<i>pelh' -/pleh' -</i>	<i>*per-/pal-ur</i>	—
okraj (kraj)	<i>p'erä</i>	<i>perä</i>	<i>pīr</i>	<i>per</i>	<i>pīr</i>	<i>pr</i>
půl	<i>? bēl-</i>	<i>pēlä, pōLΛ</i>	<i>pāl</i>	<i>pol-</i>	—	—
přední strana	<i>antΛ</i>	—	—	<i>hent-</i>	—	<i>hnt-</i>
mnoho	<i>p'ülä/ pöLü</i>	<i>paljΛ</i>	<i>palΛ</i>	<i>pelu, pleli-</i>	<i>pr-, pīr-</i>	<i>? pl</i>

	altaj.	ural.	dráv.	ide.	kartvel.	semitoham.
veliký	<i>ola</i>	<i>(w)ola</i>	<i>val</i>	<i>ʒel-</i>		? <i>w(l)-</i>
kulatý	<i>Kolʼa-</i>	? <i>kolʼa</i>	—	<i>kyel-</i>	<i>kwer-/kwal-</i>	<i>q(w)l-</i>
hluboký	<i>tʼuba</i>	<i>tuwa</i>	<i>tuwa-</i>	<i>dheub-</i>	<i>tʼwib/t(u)ba</i>	<i>ʃb-/ʃb-</i>
černý	<i>Karä</i>	—	<i>kar/kär-</i>	<i>ker-, ker-s-</i>	—	? <i>kr-</i>
krásný						
dobrý	<i>su-</i>	<i>(š)üwä</i>	—	<i>sü</i>	<i>šu</i>	<i>šw-/šw</i>

Podívejme se nyní, jak odpovídají tato srovnání požadavkům vysloveným A. Erhartem ve výše citovaném článku.

1. Je třeba srovnávat co nejstarší (rekonstruované) podoby kořenů (slov). Tomuto požadavku je tu plně vyhověno; jsou srovnávány praindoevropské podoby s prauralskými, prasemitohamitskými, praaltajskými atd. Námitka se tu může týkat jen toho, že ne všechny rekonstrukce jsou opřeny o tak staré doklady jako rekonstrukce indoevropské. Tu lze oslabit poukazem na litevštinu, která v některých jevech má větší dokumentární hodnotu než jazyky doložené o 3000 let dříve, a dále tím, že srovnávací studium jazyků později doložených (jako jsou uralské a altajské) v poslední době značně pokročilo a byly u nich stanoveny fonetické response.

2. Je třeba dbát zásady minimální fonetické shody. Rovněž tomuto požadavku byla zcela vyhověno, neboť byly stanoveny přesné fonetické korespondence jak mezi jednotlivými prajazyky, tak i uvnitř nich, jak o tom svědčí sestavené tabulky.

3. Náležitým způsobem je třeba uplatňovat též sémantické kritérium. I o to se autor snaží, většina srovnání je sémanticky vyhovující (jde totiž o slova vyjadřující základní primitivní pojmy), a pokud se někde předpokládá větší sémantický vývoj, je autorem zdůvodněn. U některých hesel by ovšem přísný kritik vyžadující totožnost významu mohl vznést námitky. Je třeba dále mít na mysli, že i prapůvodní významy jsou rekonstruovány na základě významů doložených.

Zastavíme se nyní u fonetických korespondencí. U souhlásek se autor opírá více o západní nostratické jazyky (semitohamitské, kartvelské a indoevropské), u samohlásek pak o jazyky východní (uralské, altajské a drávidské), které podle jeho názoru lépe zachovávají původní stav. Původní soubor samohlásek rekonstruuje autor takto:

<i>i</i>	<i>(ü)</i>	<i>u</i>
<i>e</i>		<i>o</i>
<i>ä</i>		<i>a</i>

Uvádí pak příslušné střidnice v jazycích uralských, altajských a drávidských. Vokál *ü* je v závorce, protože o jeho existenci v nostratickém společenství není plně shody. Jeho rekonstrukce je opřena o situaci v jazycích uralských a altajských (mohl tam snad vzniknout i v důsledku slabičné asimilace typu *kuni* > *küni* „žena“). V jazycích indoevropských byl původní stav přetvořen tzv. ablautem (střídou), jeho odraz je však v systému souhláskovém (zejména u velár). Obdobně jsou nepůvodní vokály v jazycích kartvelských a semitohamitských. I tam jsou stopy původního stavu v systému konsonantickém.

Z konsonantů jsou všude stabilní tzv. sonanty, tj. *r*, *l*, *m*, *n*, *j*, *v* (a konsonanty s nimi příbuzné, např. *ń*). Slova, která je obsahují, je proto možno velmi dobře srovnávat (možné jsou tu jen nečetné záměny, např. *m* > *b*, *v* < > *b*, *r* < > *l*, *ń* > *j*).

U okluzív autor vyšel ze stavu v jazycích semitohamitských a kartvelských (a přihlédl k stavu v jazycích indoevropských) a našel pak vhodné response v ostatních jazycích. Ukážeme si to na příkladu dentál:

nostratické	semitohamit.	kartvel.	ide.	ural.	dráv.	altaj.
<i>t</i>	<i>ʔ(t)</i>	<i>t</i>	<i>t</i>	<i>t/tt</i>	<i>t/t(t)</i>	<i>t'/t</i>
<i>t</i>	<i>t</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>t</i>	<i>t/t(t)</i>	<i>t/d</i>
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>dh</i>	<i>t/δ</i>	<i>t/t(t)</i>	<i>d/d</i>

Dvoji střidnice v některých jazycích (uralských, altajských) jsou dány pozicí ve slově. Litery v závorce znamenají fakultativní realizaci v některých případech.

Obdobná situace jako u dentál je také u labiál a velár. Je proto třeba v indoevropských jazycích počítat s třemi původními typy okluzív, neboť tento stav je dán jak vnitřní rekonstrukcí (řečtina, germánské jazyky atp.), tak i vnějším srovnáním.

Zvlášť si ještě uvedeme korespondenci nostratických a indoevropských velár, neboť u nich došlo v ide. jazycích k rozštěpení podle toho, jaký původní nostratický vokál za nimi následoval.

nostratické	indoevropské
<i>ḳ</i>	<i>ḳ ḳ ḳ^u</i>
<i>k</i>	<i>ǵ g g^u</i>
<i>g</i>	<i>ǵh gh g^uh</i>

Indoevropské *ḳ* je před nostratickými předními samohláskami (*i*, *e*, *ä*), ide. *ḳ^u* před labializovanými (*u*, *ü*, *o*), *k* pak je před nostratickým *a*.

Opět by z toho vyplývalo, že je třeba v ide. jazycích předpokládat od původu tři řady velár, tedy *ḳ*, *k*, *ḳ^u*, jak je postulovala klasická indoeuropeistika, a nikoliv řady dvě (buď *ḳ*, *k* nebo *k*, *ḳ^u*) a řadu třetí vykládat jako inovaci v části indoevropských jazyků. Je ovšem možné, že k zjednodušení na dvě řady mohlo dojít velmi brzy.

Kromě labiál, dentál a velár autor předpokládá podle semitohamitských jazyků i postveláry (rovněž tři) a laryngály (čtyři). Tyto konsonanty ve většině jazyků zanikly, popříp. se reflektují jako veláry.

V indoevropských jazycích původní rekonstruované laryngály (a zčásti i postveláry) splynuly v jednu laryngálu *H* (či spíše velární spirantu), a ta se obdobně jako ostatní veláry rozštěpila podle následujících samohlásek na tři: *H'*, *H*, *H^u*. Můžeme si to znázornit takto:

nostratické	semitohamitské	indoevropské
<i>ḥ</i>	<i>ḥ</i>	} <i>H</i> → <i>H'</i> , <i>H</i> , <i>H^u</i>
<i>ḥ</i>	<i>ḥ</i>	
<i>h</i>	<i>h</i>	

V dalším vývoji laryngály ve většině ide. jazyků zanikly a jejich stopy se jeví, jak je známo, v kvalitě samohlásek.

Podle kartvelských jazyků (s přihlédnutím k jazykům uralským a altajským) autor rekonstruuje i řady afrikát ($c - c - z$, $č - č - ž$, $č - č - ž$) a podle kartvelských, uralských a altajských i řady sykavek ($s - s - š$ a z). V indoevropských jazycích je za všechny sykavky jediný reflex *s*, za afrikáty pak rovněž *s* nebo skupiny *st*, *sk* (*sk*, *skʷ*), srov. nostr. *calu* „štipati, řezati“, alt. *čalu* „řezati“, ide. *skel-* (lit. *skėlti*) „štipati“; nostr. *čuHΛ* „dívati se“, ide. (*s*)*keuH* „dívati se“ (slov. *čuti*, něm. *schauen*); nostr. *čalHa* „široký“, alt. *čal(a)* „široký“, ide. **stelh-* „široký“ (lat. *lātus* < *stlātus*; slov. *steljo* „rozkládám do šířky“). Z pozdějšího období máme obdoby ide. střídic v stsl. *svěšta* (proti rus. *světa*, *meža*). Kromě toho se ještě postulují dvě laterály *š* a *ž*. Není vyloučeno, že další bádání počet rekonstrukcí souhlásek poněkud zjednoduší.

Nyní si všimněme stavby slova. Autor ji stručně předvedl již v první práci (*Materialy k sravnitélnomu slovarju nostraticeskix jazykov*). V redakční předmluvě k slovníku se s ní již počítá a jsou uváděna jen zpřesnění ve vokalizmu druhé slabiky. Autor předpokládá u zájmen (a sufixů) strukturu *CA* (*C* = konsonant, *A* = vokál), srov. *mi* „já“, *Ko* „kdo“ *KA* „částice udávající směr“, *ka* „zdrobňovací sufix“ atd., u ostatní slovní zásoby pak strukturu *C A C A* (typ 1), srov. *bari* „brát, nést“, *buru* „vrtat“, *diga* „ryba“, *kamu* „uchopovat“, *‘EKu* „voda, řeka“ a *C A C C A* (typ 2). Typ *C A C C A* se zpravidla realizuje jako *C A R C A* (kde *R* = sonanta) nebo *C A R H A*, *C A H R A* (kde *H* = laryngála), srov. *bergi* „vysoký“, *Henka* „hořeti“, *Homsa* „maso“, *KälHü* „jazyk“, *geHra* „jitřní zář“. Indoevropský typ slovesného kořene v podobě *C A C* (příp. *C A R*, *C A H*), srov. *bher-*, *vegh-*, je tedy pozdější. Ide. kořeny *bher-*, *gem-* vznikly např. z *bari*, *kamu*.

Ještě bychom řekli několik slov k jazykovým rodinám, které tvoří nostratickou prarodinu. Nejsou všechny na stejné rovině a různě se dále člení. Tzv. rodina altajská se skládá ze tří samostatných rodin, které jsou na úrovni rodiny indoevropské. Altajské jazykové společenství je společenstvím vyššího řádu než ostatní rodiny, avšak nižšího řádu než společenství nostratické. K nostratickým jazykům patří možná i další jazyky, a to i některé izolované, jako např. jukagirský jazyk. Collinder ho považuje za vzdálený odštěpek uralské rodiny, Illič-Svityč se domnívá, že jde patrně o samostatný izolovaný člen nostratické rodiny. Dolgopol'skij je ochoten rozšířit soubor nostratických jazyků i o jazyky další (např. sumerštinu). To jsou zatím hypotézy, k nimž se nemůžeme vyjádřit.

Ostatně těžko se můžeme vyslovit — nejsouce odborníky — i k samému materiálu uváděnému Illičem-Svityčem. To konečně nebude moci učinit ani kterýkoliv jiný jednotlivý lingvista. Je třeba jen znovu připomenout, že knihu připravila do tisku celá skupina lingvistů a že materiál z jednotlivých rodin ověřovali příslušní odborníci, např. kartvelský materiál Klimov, kušitský materiál Dolgopol'skij atd. Můžeme se však vyslovit k celkové metodě. A tu musíme říci, že jde o práci vědecky seriózní, metodologicky čistou, jak to ostatně vyplynulo i ze srovnání s našimi dřívějšími postuláty. Je tu zásadní rozdíl proti pracím předcházejícím, které leckdy vynikaly jasnozřivostí a někdy i nadměrnou fantazií, měly však zásadní nedostatky vědecké metody, jak to ani za dřívějšího stavu vědy jinak nemohlo být. Illič-Svityč si také před srovnáním s jazyky mediteránními (semitohamitskými) vyčistil stůl tím, že odstranil ze srovnání kulturní výpůjčky, jak bylo připomenuto výše.

Svým referátem jsme chtěli naše lingvisty upozornit na zajímavou problematiku a zejména na pozoruhodné dílo Illič-Svityče, které může být užitečné nejen tím, že otvírá nové perspektivy našemu vědění, nýbrž i tím, že některá fakta a závěry

z nich plynoucí se mohou projevit i v bádání indoevropéistickém, semitoamitském, uralském atd. A tato fakta nelze nechat bez povšimnutí, i když se k nim postavíme jakkoli kriticky.¹⁶

¹⁶ V době tisku této stati vyšla kladná recenze V. Skaličky *Slovník nostratických jazyků*, Jazykovědné aktuality 11, 1974, s. 22—24; dále se kladně k této problematice postavil i B. Collinder v článku *Indo-Uralisch — oder gar Nostratisch?*, *Antiquitates Indogermanicae*, Innsbruck 1974, s. 363—375; vyšla též naše stať *Indoevropské jazyky a nostratická teorie* V. M. Illiče-Svityče, *Slovo a slovesnost* XXXVI (1975), s. 62—69, v níž jsme v závěru naznačili možnost dalšího využití této teorie pro stanovení indoevropského konsonantismu. K této otázce se vrátíme v dalším čísle sborníku v článku *Der indoeuropäische Konsonantismus im Lichte der nostratischen Theorie*.